Ч Л А Н Ц И

UDC 347.951

Prof. dr Aleksandar Radovanov
redovni profesor Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Doc dr Ilija Zindović
docent Pravnog fakulteta za privredu i pravosuđe
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

**METODOLOGIJA IZRADA PRVOSTEPENE PRESUDE
U PARNIČNOM POSTUPKU***

SAŽETAK: Sud u parničnom postupku presudom odlučuje meritorno o postavljenom tužbenom zahtevu. Pre nego što donese odluku dužan je da utvrdi relevantno činjenično stanje koje predstavlja *praemissu minor* u sudskoj odluci, dok *praemissu maior* predstavlja primena materijalnog prava. Rezultat ovog sudskog silogizma je zaključak (*conclusio*) koji zapravo predstavlja izreku sudske odluke.

Zakon o parničnom postupku propisuje koji su delovi prvostepene sudske odluke u parničnom postupku. To su: uvod, izreka i obrazloženje i na kraju potpis sudije pojedinca ili predsednika veća i pouka o pravnom leku.

U radu autori detaljno analiziraju svaki deo sudske odluke (presude u prvostepenom parničnom postupku), ukazujući sa jedne strane, kako pravilno treba postupati u pogledu metodologije u izradi prvostepene presude, a sa druge strane, na propuste i greške koje se čine prilikom izrade presude i u pogledu forme i u pogledu sadržine. Istovremeno ukazuju i na određene dileme koje se javljaju kako u pravnoj teoriji tako i u sudskoj praksi u vezi sa pojedinim pitanjima koja se javljaju prilikom izrade prvostepene presude u parničnom postupku.

Ključne reči: presuda, parnični postupak, metodologija, prvostepeni postupak, izreka presude, sudija

---

* Rad primljen: 24. 12. 2010.

UVODNE NAPOMENE

Okončanje parničnog postupka najčešće rezultira donošenjem presude, a parnični sud u toku postupka ima zadatak da utvrdi relevantno činjenično stanje koje predstavlja *praemissu minor* u sudskoj odluci, a *praemissu maior* predstavlja sadržaj pravne norme koju treba primeniti na utvrđeno činjenično stanje. Presudom se odlučuje o osnovanosti tužbenog zahteva. Pravna zaštita u parničnom postupku se konkretizuje i izražava presudom. „Presuda je pojedinačni sudski akt kojim sud odlučuje o osnovanosti tužbenog zahteva.”¹ U određenim postupcima postupak se meritorno okončava donošenjem rešenja i to u državnim sporovima (čl. 446–452. u vezi čl. 123. st. 2. ZPP-a), u postupcima izdavanja platnog naloga (čl. 453–464. ZPP u vezi čl. 123. st. 4. ZPP-a) i u postupcima priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka. U pogledu presuda Zakon o parničnom postupku predviđa različite vidove presuda u zavisnosti od vrste tužbe i postavljenog tužbenog zahteva, toka postupka i sadržine činjeničnog stanja. „Prema prirodi zaštite koju pruža presuda je osuđujuća, preobražajna ili utvrđujuća. Osuđujućom presudom sud utvrđuje da tužiocu pripada pravo na činidbu.”² Međutim, ono što je zajedničko za sve ove odluke je Zakonom propisana sadržina iz kojih delova se sastoji presuda.

Svaka prvostepena presuda u parničnom postupku mora da ima uvod, izreku i obrazloženje što je propisano u članu 342. Zakona o parničnom postupku.

1. UVOD PRESUDE

Iako u zakonu nije propisano da presuda u gornjem levom uglu treba da sadrži oznaku predmeta (npr. P. 96/09) takva oznaka predmeta mora postojati jer istu propisuje podzakonski akt – sudski poslovnik. Oznaka se unosi ispod grba i oznake suda.

U st. 2. čl. 342. Zakona o parničnom postupku propisano je da se presuda izriče „U ime naroda“. Odrednica „U ime naroda“ se upisuje na sredinu stranice i to velikim slovima. U ranijim periodima presuda se izricala „U ime kralja“, ali je u određenim zemljama, uvođenjem republikanskog državnog uređenja, taj princip napušten. Pošlo se od shvatanja da sudska odluka izražava određeni suverenitet, a nosilac suvereniteta je narod. Označavanjem premise „U ime naroda“ na samom početku presude želi se presudi dati odgovarajući

---

¹ Poznić B., Rakić Vodinić V., *Gradansko procesno pravo*, (XVI izdanje), Savremena administracija, Beograd, 2010., str. 358.

² Poznić B., *Komentar Zakona o parničnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 743.

autoritet-snaga da bi se kasnije prava i obaveze ustanovljene presudom uspešno realizovali. Premisa „U ime naroda” unosi se i kod odluka sudova pojedinih zapadnoevropskih zemalja – Francuska, Nemačka, Italija itd.

1.1. Oznaka suda. U odluci na početku uvoda presude mora biti naznačen naziv suda koji je odluku doneo.

Često se nakon oznake suda koji donosi odluku naznačuje da je to „prvostepeni”, „drugostepeni”, „parnični” sud, što je nepotrebno jer takvu odrednicu zakon ne propisuje. Osim toga, iz daljeg teksta uvoda odluke sasvim jasno se može videti i zaključiti o kojem sudu se radi i šta je predmet odlučivanja u konkretnoj odluci.

1.2. „Ime i prezime predsednika i članova veća“ je predviđeno kao obavezan deo uvoda presude. To je i razumljivo jer se mora znati koji sudija, odnosno veće, je vodio postupak i doneo presudu. Na osnovu ovog dela uvoda presude može se izvršiti ocena da li su povređene odredbe koje se odnose na zbornost suđenja, a u vezi određenih vrsta sporova. Isto tako, da li su poštovane odredbe o isključenju i izuzeću sudije i sudije porotnika. Ne retko se iza predsednika ili članova veća naznačuje ime i prezime zapisničara, što je nepotrebno i pogrešno jer to zakon ne propisuje. Očigledno se to čini pod uticajem odredbi Zakona o krivičnom postupku ili stečene navike iz prethodnog sudovanja u krivičnim postupcima. Prilikom označavanja predsednika i članova veća, shodno pravopisu i zakonu, ispravno je prvo naznačiti ime pa onda prezime, a ne obrnuto, što se u praksi ne retko pogrešno praktikuje.

Zakon o parničnom postupku propisuje kada sudovi sude u zbornom sastavu³, a kada po predmetu postupa sudija pojedinac (čl. 35–38. ZPP-a). U toku postupka stranke se mogu sporazumeti da imovinskoppravne sporove sudi sudija pojedinac, bez obzira na vrednost predmeta spora, osim u slučajevima predviđenim posebnim zakonom.⁴

Imajući u vidu intenciju da sudska odluka treba da bude lišena svih suvišnih elemenata koje zakon ne propisuje da su obavezni, konstataciju da postoji sporazum da postupa sudija pojedinac ne treba unositi u dispozitiv odluke.

³ Pod pojmom „porote” danas se podrazumeva sistem istovremenog učešća građana i profesionalnih sudija u suđenju. Inače, porotni sistem je nastao u Engleskoj (prvo sistem dokazne ali ne i sudeće porote), da bi u kontinentalno pravo ušao tek kroz primenu načela javnosti i to u Francuskoj Zakonom iz 1791. godine. Danas, u svetu, postoje dva sistema i to: 1. Anglosaksonski sistem ili klasični sistem porote i 2. Evropski tj. kontinentalni sistem porote – kojem pripada i naše pravo, po kome sudije porotnici učestvuju i u suđenju i u donošenju odluke. Više o tome vidi: Furtula–Đorđević M., *Učešće građana u suđenju*, Pravni život, br. 12/1998, str. 197–2008.

⁴ Sl. glasnik R. Srbije, br. 111/2009 od 29. 12. 2009. godine.

Stoga je vrlo bitno da sporazum stranaka da spor sudi sudija pojedinac, bez obzira na vrednost spora, ili konstatacija (što može biti urađeno na zapisniku u toku postupka) bude formulisan u zapisniku na jasan način i vidno istaknut. Ovakvim ponašanjem se drugostepenom sudu, pri odlučivanju o žalbi, olakšava provera navoda iz žalbe da li je postupao sudija pojedinac navodno bez sporazuma stranaka ili da nisu bili ispunjeni uslovi za takvo postupanje, te se smanjuje mogućnost ukidanja ožalbene odluke i odugovlačenje postupka.

1.3. Ime i prezime, prebivalište ili boravište, odnosno sedište stranaka, njihovih zastupnika i punomoćnika. Ovi propisani zakonski elementi u suštini predstavljaju atribute parničnih stranaka. Na osnovu ovih podataka se utvrđuje da li subjekt koji je podneo tužbu može imati svojstvo stranke u parničnom postupku u smislu čl. 73–75. ZPP-a. Kada se više lica pojavljuju kao tužioci ili kao tuženi moraju se svi pojedinačno navesti. Ako više tužilaca ili tuženih ima isto prezime pravilno je navesti ime i prezime svake od stranke pojedinačno. Nepravilno je navesti jedno prezime a potom imena stranaka koja pripadaju istom prezimenu.

Stranke se nalaze u ulozi tužioca ili tuženog. Ako ima više lica na strani tužioca ili tuženog svi oni se naznačuju u kojoj ulozi se pojavljuju. Nepravilno je stranke označavati kao prvotuženi, drugotuženi i sl., ili tuženi prvog reda, tuženi drugog reda itd., a iz razloga što se stvara pogrešna slika da je neko glavna a neko sporedna stranka što nije tačno jer su svi oni stranke istog reda.

Često se dešava da u toku trajanja parnice tuženi podnese protivtužbu. Pri takvim situacijama uobičajena praksa sudova je bila da pored navođenja prefiksa – „tužioca” stoji i prefiks „protivtuženog”, a pored oznake „tuženog” i oznaka „protivtužioca”, što je pogrešno. Po svom obeležju protivtužba se smatra tužbom. Stoga u uvodu presude kojom se odlučuje po tužbi i protivtužbi, parnične stranke treba označiti prema stranačkim ulogama koje su imale prilikom pokretanja parnice tj. kako su označene u zakonu. Tako npr. treba da stoji po tužbi tužioca Marka Markovića protiv tuženog Jovana Jovanovića, radi (navesti osnov spora) i po tužbi tuženog Jovana Jovanovića protiv tužioca Marka Markovića. Znači, nema potrebe u uvodu presude tužioca označavati i kao protivtuženog, a tuženog kao protivtužioca.

Kada se kao učesnik u postupku javlja javni tužilac ili javni pravobranilac ne retko se pogrešno označavaju kao javno tužilaštvo ili javno pravobranilaštvo. I Zakon o javnom tužilaštvu i Zakon o javnom pravobranilaštvu propisuju da funkcije tužioca i pravobranioca vrši javni tužilac i javni pravobranilac, pa je stoga jedino i ispravno staviti oznaku da se kao zastupnik stranke ili kao stranka kada je to zakon predvideo javlja javni tužilac ili javni pravobranilac.

Ako se kao stranke javljaju fizička lica, onda je u uvodu odluke pored oznake imena i prezimena potrebno označiti njihovo prebivalište, a u slučaju nepostojanja istog boravište. Ako su stranke pravna lica onda se mora označiti njihovo sedište. Po pravilu, označavaju se pune adrese. Neoznačavanje ovih podataka u potpunosti ukazuje na sudijsku nepreciznost u izražavanju i poznavanju zakona a može ponekad da stvori probleme i u dostavljanju presude.

U vezi sa označavanjem stranaka u određenim situacijama mogu nastupiti određeni problemi u pogledu stranačke i parnične sposobnosti. Kako sud po službenoj dužnosti tokom celog postupka pazi na okolnost postojanja stranačke i parnične sposobnosti, to nalazimo da se ovom problemu kao i zastupanju stranaka mora posvetiti dužna pažnja.

1.4. Parnična sposobnost stranaka. Prema čl. 77. st. 1. Zakona o parničnom postupku propisano je da sud u toku celog postupka pazi po službenoj dužnosti da li lice koje se pojavljuje kao stranka može biti stranka u postupku i da li je stranka parnično sposobna, da li parnično nesposobnu stranku zastupa njen zakonski zastupnik i da li zakonski zastupnik ima posebno ovlašćenje kad je ono potrebno.

Šta se dešava ako sud utvrdi da je stranka parnično nesposobna a ne zastupa je zakonski zastupnik? U takvim slučajevima neminovno je da će doći do izvesnog usporavanja postupka. Razlog tome je što sud u tom slučaju mora obavestiti organ starateljstva radi postavljanja staraoca parnično nesposobnom licu, ili će preduzeti druge mere koje su potrebne da bi parnično nesposobna stranka bila pravilno zastupana (čl. 78. st. 2. ZPP-a). Ako organ starateljstva ili pak sud (shodno čl. 79. ZPP-a) donese odluku o postavljanju zastupnika parničnoj stranci, u uvodu presude iza označavanja prebivališta ili boravišta, to mora biti naznačeno tj. potrebno je navesti ime staraoca i rešenje (broj i datum) organa starateljstva ili suda kojim je to lice postavljeno za staraoca. Ovako treba postupiti bez obzira što ne postoji rešenje o lišenju poslovne sposobnosti stranke. „Strani državljanin koji nije parnično sposoban po zakonu države čiji je državljanin, a parnično je sposoban po našem ZPP-u može sam preduzimati radnje u postupku.”⁵

U praksi sudova, uglavnom zbog ubrzanja postupka, iako su u spisima predmeta postojali podaci koji ukazuju na parničnu nesposobnost stranke, pošto nije postojalo rešenje o lišenju poslovne sposobnosti, postupci su nastavljeni i donošene su odluke. Međutim, ako parnično nesposobnu stranku nije zastupao ovlašćeni staralac, postupak se nije ni mogao voditi, pa bi donetu odluku po žalbi trebalo ukinuti. U pravnoj teoriji (pa u izvesnom smislu i sudskoj

---

⁵ Radovanov A., *Građansko procesno pravo*, II izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2009, str. 122.

praksi), postavilo se pitanje da li viši sud, odlučujući o pravnom leku stranke, treba da ukine presudu nižeg suda ako parnično nesposobnu stranku, koja je uspela u sporu nije zastupao zakonski zastupnik? Zauzeto je stanovište da to ne bi trebalo činiti. Kao razlog ovakvom stanovištu navodi se činjenica da je obaveza zastupanja parnično nesposobne stranke propisana radi zaštite njenog interesa. Stoga ako je ona uspela u sporu to znači da njeni interesi nisu povređeni pa se suprotna strana ne može koristiti pravom koje nije ustanovljeno u njenom interesu. Zato je u članu 361. st. 2. t. 9. ZPP propisano da će ovi nedostaci predstavljati apsolutno bitnu povredu odredaba parničnog postupka, samo ako se oni odnose na stranku koja je izjavila žalbu, a ne ako se odnose na suprotnu stranku. Ovakvo rešenje zakonodavca je razumnjivo i prihvatljivo jer kada je stranka uspela u sporu ona se neće žaliti, a suprotna strana na to ne može da ukazuje pa se time postiže veća brzina i efikasnost postupka, ali ne na uštrb pravne sigurnosti stranaka.

1.5. Zastupanje stranaka. Prema odredbama Zakona o parničnom postupku u pogledu zastupanja važi načelo slobodnog zastupništva. To znači da stranke mogu same preduzimati radnje u postupku ili preko punomoćnika ko ga same odaberu. Punomoćnik može biti svako fizičko lice koje ima poslovnu sposobnost osim lica koje se bavi nadripisarstvom (čl. 85. ZPP-a). Iz ovakve formulacije proizilazi da punomoćnik ne može biti pravno lice. Ovo je razumljivo obzirom da se ovlašćenje daje licu s obzirom na njegova stručna i individualna svojstva – zastupanje se smatra pravnim poslom „*intuitu personae*“.

Stranka davalac punomoćja može u svako vreme opozvati punomoćje, a punomoćnik može dati otkaz punomoćja takođe u svako vreme. Otkaz punomoćja se mora saopštiti sudu pismeno ili usmeno na zapisnik, a otkaz deluje od dana saopštenja. Ako se postupak dalje nastavi gde sama stranka samostalno preduzima parnične radnje i okonča ih, onda se u uvodu presude ne navodi ime i prezime punomoćnika.

Punomoćje prestaje smrću fizičkog lica (čl. 94. st.1. ZPP-a). Ovakva formulacija u sudskoj praksi otvorila je dilemu da li se to odnosi i na advokata ili samo na običnog punomoćnika. Mada je bilo različitih mišljenja, smatramo da je pravilno stanovište koje je zauzeo Vrhovni sud Vojvodine još davne 1978. godine „da advokat – preuzimatelj advokatske kancelarije nema ovlašćenja da bez posebnog punomoćja stranke (naslednika) nju zastupa i preduzima parnične radnje u parnici.“⁶

---

⁶ A. Radovanov, *Zbornik sudske prakse iz građanskopravne oblasti*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2010 Vrhovni sud Vojvodine, Gž 1123/77 od 27. IV 1978.

Argumenti za ovakav stav su sledeći:

Prvo, što i odredba materijalnog zakona – čl. 94. st. 2. ZOO predviđa da punomoćje prestaje smrću punomoćnika.

Drugi razlog je što se punomoćje daje obzirom na individualna i stručna svojstva punomoćnika – dakle radi se o pravnom poslu „*intuitu personae*“. Stoga je pravilno da se smrću punomoćnika advokata punomoćje gasi, te da se naslednici koji stupaju u parnicu izjasne o preuzimaocu kancelarije i ako stranka dâ punomoćje novom advokatu – preuzimaocu kancelarije onda se ime novog advokata može naznačiti u uvodnom delu presude.

Često se dešava da kada ima više tužilaca ili tuženih, samo jedno lice ima punomoćnika ili da sva ta lica zastupaju različiti punomoćnici. U takvim slučajevima u uvodu presude treba tačno navesti koje lice ima punomoćnika i koji punomoćnik zastupa koju stranku, jer prema članu 92. ZPP punomoćnik je dužan da prilikom preduzimanja prve radnje u postupku podnese punomoćje, a sud je dužan da u toku celog postupka pazi da li je lice koje se pojavljuje kao punomoćnik ovlašćeno za zastupanje. Uredno zastupanje je procesna pretpostavka i zato: Prvostepeni sud mora navesti tačno sve ove podatke radi mogućnosti kontrole od strane drugostepenog suda po žalbi da li je ova procesna pretpostavka bila ispunjena.

Načelo slobodnog zastupništva trpi izvesne izuzetke. Tako je u čl. 84. st. 2. ZPP-a predviđeno da stranku mora zastupati advokat u postupku po reviziji i zahtevu za zaštitu zakonitosti. Stoga u uvodu odluke po reviziji ili zahtevu za zaštitu zakonitosti mora biti naznačeno ime i prezime advokata koji zastupa stranku. Revizija i zahtev za zaštitu zakonitosti moraju biti napisani (overeni štambiljem) od strane advokata i potpisani od istog. Da li je ovakvo zakonsko rešenje ispravno može biti predmet posebne rasprave. Ima argumenata i za i protiv. Ipak čini nam se da ovo sputava stranku u ostvarivanju svojih procesnih prava jer ukoliko nema sredstava da plati advokata ostaće prikraćena za upotrebu ovih značajnih vanrednih pravnih lekova (posebno revizije). Istina, nakon Novela ZPP-a iz 2009. godine upotreba revizije je znatno ograničena s obzirom na limit (imovinski cenzus) potreban za dozvoljenost revizije (protivvrednost u dinarima 100.000 evra).

1.6. „Predmet spora i vrednost spora“ su elementi uvoda koji se unose iza podataka u vezi sa strankama i njihovim punomoćnicima. Ovi elementi uvoda presude imaju višestruki značaj. Pre svega predmet spora (koji se najčešće naznačuje kao „u pravnoj stvari“, „u parnici“, „u predmetu spora“ i sl.) ukazuje na sastav suda jer određena vrsta sporova – kao npr. statusni, moraju se suditi u zbornom sastavu (veću) bez obzira na saglasnost stranaka. Predmet spora može opredeliti i primenu posebnog postupka – npr. spor za smetanje

državine gde se primenjuje sumarni (skraćeni) postupak. Za određenu vrstu spora obezbeđena je revizija bez obzira na vrednost spora (npr. spor iz radnih odnosa u statusnim stvarima, obaveza izdržavanja i dr.). U određenim slučajevima predmet spora (npr. potraživanje zakupnine, potraživanje za periodične obaveze kao el. energija, voda, plin, čistoća i dr. – čl. 372, čl. 375, čl. 378. ZOO) opredeljuje i zastarelost tih potraživanja.

I označavanje vrednosti predmeta spora ima višestruki značaj. Pre svega od vrednosti predmeta spora zavisi stvarna nadležnost jednog suda, da li će suditi osnovni ili viši sud. Takođe, zavisi sastav suda da li će suditi sudija pojedinac ili veće, zatim da li će stranka imati pravo na reviziju; da li će se primeniti odredbe o maličnom postupku i odredbe o dokumentarnom platnom nalogu. Preko vrednosti predmeta spora vrši se obračun i naplata takse.

Ako se **vrednost predmeta spora** ne odnosi na novčani iznos ili se ne radi o posebnoj vrsti spora za koje je ZPP-om ili posebnim zakonom (Zakon o sudskim taksama) propisana opredeljujuća vrednost spora, kao merodavna vrednost spora uzima se vrednost koju je tužilac u tužbi naveo i ta vrednost se upisuje u uvod odluke. Ako je vrednost spora u tužbi nerealno opredeljena, a posebno to suprotna stranka istakne, sud će najkasnije na pripremnom ročištu, a ako pripremno ročište nije održano, onda na glavnoj raspravi, pre početka raspravljanja o glavnoj stvari, brzo i na pogodan način proveriti tačnost označene vrednosti (čl. 34. st. 3) i rešenjem utvrditi vrednost spora.

Ako sud propusti da postupi u smislu čl. 34. st. 3. ZPP-a nastupa prekluzija i vrednost predmeta spora se ne može menjati u daljem toku postupka. Svaki zahtev stranaka u tom pravcu je nedozvoljen i bez procesnopravnog značaja. I pored jasnih zakonskih odredbi u ovom delu, one se ne primenjuju dosledno pa se na nekom od naknadnih ročišta prihvati zahtev jedne stranke i menja vrednost spora, što je nezakonito. Ovakvo postupanje prvostepenog suda je osnov za žalbu, a može biti razlog za ukidanje presude ako su povređene norme o nadležnosti i sastavu suda.

Prema novelama ZPP iz decembra 2009. godine⁷: „Ako se tužbenim zahtevom traži utvrđenje prava svojine ili drugih stvarnih prava na nepokretnostima, utvrđenje ništavosti, poništaj ili raskid ugovora, koji ima za predmet nepokretnost, vrednost predmeta spora se određuje prema tržišnoj vrednosti nepokretnosti ili njenog dela.”

Ako je vrednost predmeta spora označena u tužbi na pripremnom ročištu ili na prvom ročištu za glavnu raspravu izmenjena, to treba konstatovati vidno na zapisniku. Pogrešno je u tužbi ranije označenu vrednost spora precrtavati i

---

⁷ Član 5. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, Sl. glasnik, 111/2009.

upisati novu, već se eventualno pored ranije označene vrednosti spora može upisati novoutvrđena vrednost spora sa takvom naznakom i potpisom predsednika veća. Brisanje ranije označene vrednosti i preko nje upisivanje novoutvrđene vrednosti ne treba činiti. Ovde treba napomenuti da prvostepeni sudovi kada su u pitanju sporovi u vezi sa naknadom nematerijalne i materijalne štete često greše pa označavaju kao vrednost predmeta spora onaj iznos koji je prvostepeni sud dosudio tužiocu. To je pogrešno. Vrednost predmeta spora je onaj iznos koji je tužilac označio u tužbi ili ako je kasnije menjao taj iznos preinačujući tužbeni zahtev tada onaj iznos kojim je konačno opredelio svoj tužbeni zahtev.

1.7. „Dan zaključenja glavne rasprave“: To je zakonom propisani element uvida presude, koji element ima značaj za primenu materijalnog i procesnog prava. To je najčešće „dan donošenja presude“. Ako je pak sud zaključio glavnu raspravu a odložio donošenje odluke dok se ne pribavi neki spis ili zapisnik, onda u uvodu presude ne treba označavati datum zaključenja glavne rasprave već dan kada je sudija pojedinac ili veće donelo odluku. Znači, odluka (presuda, rešenje) mora nositi taj datum, kao dan donošenja presude a ne dan kada je glavna rasprava zaključena. U svakom slučaju u uvodu presude ne mogu biti naznačena dva datuma kao dan donošenja presude.

Uobičajeno je da se u uvodu presude naznači da je odluka doneta na osnovu usmene, glavne, javne rasprave a ako je javnost bila isključena to treba navesti. Zakon propisuje u čl. 342. st. 2. da će se u uvodu presude naznačiti imena stranaka, zastupnika i punomoćnika koji su prisustvovali na ročištu na kome je glavna rasprava zaključena što se često u praksi prvostepenih sudova zaboravlja.

Svi elementi uvida presude su taksativno navedeni u zakonu i oni obavezno moraju biti sadržani u uvodu presude.

2. IZREKA PRESUDE

Metodološki, formulacija izreke presude ne može biti identična u svim predmetima. Njen sadržaj zavisi od konkretnog spora između stranaka, tj. da li se traži predaja u državinu određene stvari, naknada štete iz određenog štetnog događaja, isplata novčanog potraživanja, utvrđenje prava službenosti, utvrđenje prava svojine, utvrđenje ništavosti ugovora, ispunjenje zakonske obaveze izdržavanja određenih lica i sl.

Izrekom presude odlučuje se o zahtevima stranaka u parnici. Ona se donosi na osnovu rezultata raspravljanja izvedenih dokaza i utvrđenog relevantnog činjeničnog stanja primenom odgovarajućih normi materijalnog prava.

Međutim, dok za uvod i obrazloženje presude važe određena jedinstvena pravila i elementi, kada je u pitanju izreka postoji dosta razlike između forme i sadržine izreke. Ovo iz razloga što ima više vrsta presuda, pa je i stilizacija tih izreka različita.

Kada se parnični postupak okončava presudom, u zavisnosti od vrste tužbe i sadržine tužbenog zahteva, sud može doneti više vrsta presuda. Ako se presudom rešava tužbeni zahtev u celosti, onda se radi o potpunoj presudi. Ako sud odlučuje o delu tužbenog zahteva ili o jednom od više zahteva obuhvaćenih istom tužbom, onda se donosi delimična presuda (čl. 334. ZPP). Postoji međupresuda (čl. 335) kojom se ne rešava o tužbenom zahtevu, već samo o osnovu tog zahteva, presuda zbog propuštanja (*contumatio* od latinske reči *contumax*) (čl. 338), presuda na osnovu priznanja (*confesio*) (čl. 336), presuda na osnovu odricanja (*abdication*) (čl. 337), dopunska presuda (čl. 343).

U zavisnosti od tužbe i tužbenog zahteva prema materijalno-pravnom dejstvu presuda može biti a) **osuđujuća** (kondemnatorna) kojom se tuženi obavezuje na činidbu, a po stvarno-pravnom, obligacionom, nasledno-pravnom ili nekom drugom osnovu; b) **utvrđujuća** (deklaratorna) kojom se utvrđuje postojanje nekog prava ili pravnog odnosa, koji je među strankama sporan (npr. utvrđivanje očinstva) ili utvrđuje istinitost ili neistinitost neke isprave ako postoji pravni interes za takvo utvrđenje (čl. 188. ZPP-a); c) **konstitutivna** (preobrazajna) – kojom se traži promena ili prestanak određenog pravnog odnosa odnosno pravnog stanja (osporavanje očinstva), zasnivanje novog pravnog odnosa ili stanja (ustanovljavanje prava službenosti) ili promena procesne situacije (izlučna tužba). U zavisnosti od svih napred navedenih faktora zavisi i stilizacija i sadržina izreke presude.

2.1. Stilizacija izreke. Izreka presuda mora vizuelno i prostorno biti odvojena od uvoda i obrazloženja presude. Izreka se obično naznačuje na sredini sa reč „presuda” a zatim u novom redu stilizuje se sadržina izreke.

Prema čl. 342. st. 3. izreka presude sadrži odluku suda o usvajanju ili odbijanju pojedinih zahteva koji se tiču glavne stvari i sporednih traženja i odluku o postojanju ili nepostojanja potraživanja istaknutog radi prebijanja (čl. 346). Bez obzira da li se usvaja ili odbija tužbeni zahtev (ili deo zahteva) ispravno je navesti ime i prezime stranaka (tužioca i tuženog), ali bez navođenja adrese prebivališta, odnosno boravišta, ili sedišta, jer se ti podaci već nalaze u uvodnom delu presude, pa bi ovo ponavljanje u izreci nepotrebno opterećivalo presudu. U izreci presude je suvišno unositi konstataciju da se tužbeni zahtev usvaja kao **osnovan** ili odbija kao **neosnovan u celosti**. Ukoliko se tužbeni zahtev usvaja delimično može se u prvom stavu izreke to navesti zbog toga da se

odmah zna da je tužbeni zahtev delimično usvojen, ali nije neophodno, već je važno da izreka presude sadrži kompletno usvajajući i odbijajući deo.

U praksi se često sreću slučajevi da se navodi „usvaja se precizirani tužbeni zahtev (ili se odbija), ili usvaja se (ili odbija) opredeljeni tužbeni zahtev, što je pogrešno jer o nepreciznom i neopredeljenom tužbenom zahtevu se ne može meritorno ni odlučivati. Takođe, nepravilno je ako izreka glasi da se tužbeni zahtev odbija ili usvaja, a da se pri tome ne navodi sadržina zahteva o kome je izrekom odlučeno, jer to nije u skladu sa zakonom. Takođe, nepravilno je izreku presude stavljati pod znake navodnika.

Formulaciju tužbe i zahteva često vrše i neuke stranke, pa je petitum tužbenog zahteva ne retko neadekvatno napisan jezički, stilski, gramatički opterećen nepotrebnim činjenicama. U takvim slučajevima sud se nalazi u dilemi da li da pri odlučivanju i formulaciji izreke presude „preslika” tako formulisan zahtev ili da isti sam adekvatno „formuliše”. Smatramo da je sud ovlašćen da ispravi određene očigledne greške, stilske, gramatičke, ali mora pritom da pazi da ne menja sadržinu tužbenog zahteva.

Izreka presude mora biti oslobođena razloga o odluci (to je rezervisano za obrazloženje presude). U izreci presude ne treba da se nalaze podaci u vezi sa datumom kada je tužba podneta, kao ni opisno vezivanje od kada teče kamata na dug, već treba naznačiti kalendarski datum (dan, mesec i godina).

Kod sudija „početnika” često se susreće situacija da se u izreci navodi da se tužba „odbija” ili „usvaja”, što je pogrešno. Odbija se ili usvaja tužbeni zahtev. Takođe, kada se odbija tužbeni zahtev potrebno je naznačiti sadržinu tog zahteva o kome je odlučeno u izreci. Nije dovoljno navesti samo „tužbeni zahtev M. M. se odbija”. Iz takve formulacije se ne zna o kojem tužbenom zahtevu je odlučeno. Da bi se to predupredilo potrebno je kod odbijanja tužbenog zahteva u izreku presude uneti i sadržinu zahteva o kome je odlučeno.

Tehnički izreka presude treba da bude kratka, stilski jasna, a jezički primerena jeziku materijalnopravnog i procesnopravnog važećeg zakona jer se dejstvo presude zasniva na materijalno-pravnim i procesno-pravnim normama i onoj terminologiji koju ovi zakoni predviđaju. Tako, nije jezički u redu ako zakon predviđa termin „zaveštanje”, a sud koristi termin „testament” ili ako sud koristi termine „tužitelj” i „tuženik”, jer zakon propisuje upotrebu termina „tužilac” i „tuženi”. S druge strane, iako zakon za označavanje stranaka koristi muški rod smatramo da se oznaka stranaka može vršiti i u ženskom rodu kada je to očigledno gramatički ispravno.

2.2. Sadržina izreke. Sadržina izreke presude mora biti nesumnjivo jasna. Izreka, bez obzira da li glasi na davanje, činjenje, nečinjenje ili propuštanje (trpljenje) mora da sadrži tačan opis radnje ili ponašanja tuženog. Ako je predmet činidbe predaja pokretnih individualnih stvari, one se moraju indivi-

dualizirati, tj. moraju biti pojedinačno pobrojane i označene u svojim bitnim karakteristikama (npr. automobil te marke, broja motora i šasiije, plakar dvo-krilni mahagoni boje, garnitura plave boje tip „Julija” od proizvođača, zamrzivač od 300 litara bele boje, marke „Gorenje” i sl.). To je neophodno da bi se te stvari prepoznale, tj. razlučile od ostalih stvari. Nije ispravno u izreci navesti da se predaju stvari označene u tužbi pa makar iste bile pobrojane po rednim brojevima, ako nisu dovoljno individualizirane.

Kada su predmet spora **nepokretnosti** moraju se tačno naznačiti podaci (broj parcele, površina, broj posedovnog lista, katastarska opština) jer se bez tih podataka ne može izvršiti pravilan upis u registar nepokretnosti. Ako je predmet spora deo parcele, mora se opisati oblik spornog dela, a koje podatke po pravilu daje veštak geometar, u protivnom će biti dovedeno u pitanje izvršenje takve odluke, a dovelo bi se u pitanje izvođenje zaključka da li se tu radi o presuđenoj stvari (*res iudicata*). Kada je predmet spora nepokretnost koja se nalazi u više-stambenoj zgradi (stan, poslovni prostor) mora se na jasan način identifikovati taj deo, tj. mora se navesti broj stana, ulaza zgrade, sprat, površina i sl.

Ako je predmet zahteva **predaja u državinu** neke stvari, a sud nađe da se radi o pravu na sudržavinu, neće se odbiti tužbeni zahtev već će sud dosuditi predaju stvari u sudržavinu jer zahtev za predaju stvari u isključivu državinu uključuje u sebi zahtev za predaju u sudržavinu. Ako je stvar otuđena – prodana trećem licu onda se ne može tuženi obavezati na predaju stvari, jer stvar više nije u njegovoj državini. Isto važi i u slučaju kada je tražena stvar uništena. Ali ako su predmet zahteva stvari određene po rodu, onda obaveza tuženog ne prestaje. Radi se o zamenjivim stvarima pa se shodno čl. 355. ZOO može tražiti predaja stvari iste vrste (roda) kvaliteta i količine. Izuzetak je kad propadne cela ta masa (čl. 355. st. 2. ZOO).

U slučajevima kada je predmet tužbenog zahteva **otkaz ugovora** o zakupu poslovnog prostora ili stana, takav tužbeni zahtev sud ne može usvojiti jer je to pravo rezervisano isključivo za ugovorne strane. Sud više nije ovlašćen da izdaje otkazne naloge jer je Zakon o zakupu poslovnih prostorija (koji je u čl. 31. i 32. predviđao takva ovlašćenja suda) prestao da važi 1992. godine. U takvim slučajevima sud može samo naložiti iseljenje zakupca koji nije postupio po otkazu koji mu je zakupodavac saopštio. Pri tome treba voditi računa da li je postavljen takav zahtev, jer ako takvog zahteva nema, a sud donese odluku o iseljenju, onda bi time prekoračio tužbeni zahtev što bi predstavljalo bitnu povredu postupka, a time i ukidni razlog pri odlučivanju o žalbi, jer je sud išao mimo i preko postavljenog tužbenog zahteva.

Kada se radi o tužbenom zahtevu u vezi sa zahtevom za **naknadu nematerijalne štete**, bez obzira što je zahtevom tražena ukupna suma po svim vidovima naknade (čl. 200. ZOO) sud pri izradi izreke sve vidove naknade ne-

materijalne štete mora razdvojiti i o svim vidovima odlučiti posebno i to kako u usvajajućem delu tako i u odbijajućem delu.

Ako se presuda odnosi na **novčani iznos** taj iznos mora biti naveden. Vrednost mora biti izražena u dinarima shodno načelu monetarnog nominalizma, tj. čl. 394. ZOO koji propisuje da kad obaveza ima za predmet svotu novca, tuženi je dužan da isplati onaj broj novčanih jedinica na koji obaveza glasi, izuzev kad zakon određuje što drugo. Ako novčana obaveza glasi na plaćanje u nekoj stranoj valuti, može se smatrati da postoji zahtev za isplatu protivvrednosti novčanih jedinica u dinarima te da sud dosuđivanjem protivvrednosti u dinarima ne prekoračuje tužbeni zahtev, već ostaje u granicama zahteva. Prilikom formulacije izreke u vezi sa isplatom novčanog potraživanja sud iznose treba označiti i slovima.

U praksi se često dešava da nakon razvoda braka jedan supružnik potražuje određeni **devizni novčani iznos** koji se nalazi na žiro računu ili na štednoj knjižici. U suštini, ovde se radi o složenom tužbenom zahtevu koji sadrži utvrđujući (deklaratorni) zahtev i kondemnatorni zahtev (osuda na činidbu, predaju novca) pa stoga nije u suprotnosti sa materijalnim pravom kada sud utvrdi da tužiocu pripada pravo na deo novca u stranoj valuti po osnovu sticanja u zajednici i da se obavezuje tuženi da utvrđeni deo isplati tužiocu u stranoj valuti. Razlog mogućnosti donošenja ovakve presude leži u činjenici da je prvo utvrđena suma novca u stranoj valuti, a nakon toga sud vrši deobu zajedničke imovine pa je obaveza na isplatu novčanog iznosa u stranoj valuti praktično tehnički deo te deobe. Isplata novčanih potraživanja u stranoj valuti moguća je i kod ispunjavanja obaveze dečijeg izdržavanja ako se prebivalište ili boravište tuženog nalazi u stranoj zemlji pa sud može izreku presude formulisati u tom smislu, tj. da isplata bude u valuti zemlje prebivališta tuženog – dužnika. Polazi se od toga da ta obaveza nastaje u zemlji gde tuženi – dužnik ostvaruje prihode, pa se obaveza može naložiti u valuti te zemlje. Istina, po ovom pitanju postoje različiti stavovi u sudskoj praksi ali smatramo da isplata u valuti zemlje tuženog – dužnika izdržavanja je praktično i više odgovara interesima deteta – poverioca izdržavanja.

2.3. Izreka presude i legitimacija stranaka. Legitimacija stranaka može biti aktivna (na strani tužioca) i pasivna (na strani tuženog). Legitimacija odražava materijalno-pravni odnos stranke prema predmetu spora. Aktivna legitimacija se izražava kroz pravo tužioca da tuži jer je isti nosilac prava koje je predmet spora, a pasivna kroz obavezu tuženog koja odgovara pravu tužioca. O prisutnosti aktivne, odnosno pasivne legitimacije sud vodi računa i u slučaju nedostatka nekog od njih sud odlučuje meritorno i tužbeni zahtev odbija. Kod ovakvih situacija sudovi ne retko greše i to u dva pravca. U jednom, kada

tužbu odbacuju, pri čemu čine bitnu povredu parničnog postupka iz čl. 361. st. 2. tačka 7. jer odbačajem tužbe tužiocu nije data mogućnost da raspravlja pred sudom. Drugi pogrešan pravac je kada sud u izreci presude tužbeni zahtev odbacuje kao neosnovan, što je pogrešno jer se tužbeni zahtev može odbiti ili usvojiti. Odbaciti se može tužba, a pitanje stvarne legitimacije stranaka može se rešavati samo meritornom odlukom a ne odbacivanjem tužbe.

2.4. Dospelost činidbe i izreka presude. Da bi sud usvojio tužbeni zahtev i naložio tuženom izvršenje tražene činidbe, činidba mora biti dospela do zaključenja glavne rasprave (čl. 331. ZPP-a). Dospelost je materijalno-pravna pretpostavka odlučivanja kod kondemnatornih tužbi.⁸ U protivnom izreka presude će glasiti da se tužbeni zahtev odbija. To se neće uraditi rešenjem (odbaciti tužba), a ovo iz razloga što se donošenjem presude kojom se tužbeni zahtev odbija, kao preuranjen, neće smatrati presuđenom stvari – *res iudicata*, i što se prigovor preuranjenosti smatra prigovorom materijalnog prava, a o istom se meritorno odlučuje, tj. presudom.

Od ovog pravila o dospelosti činidbe postoje i izuzeci predviđeni zakonom. Tako sud može dosuditi i činidbu koja nije dospela u slučaju zakonske obaveze izdržavanja. Dalje, to se može učiniti i u slučaju buduće štete s tim što se šteta može dosuditi pre dospelosti samo ako buduća šteta predstavlja nastavak štete koju oštećeni trpi već u vreme zaključenja glavne rasprave (tzv. kapitalizirana renta po čl. 188. ZOO). Ako šteta treba da nastupi prvi put tek nakon zaključenja glavne rasprave ima se smatrati da je ceo zahtev nedospao i izreka presude mora glasiti da se tužbeni zahtev odbija.

Kada je u pitanju izreka kondemnatorne presude, pravilno je izreku presude započeti rečima: „obavezuje se tuženi” ... „nalaže se tuženom” ... „tuženi je dužan...”.

2.5. Izreka presude i kumulacija zahteva. U sudskoj praksi često se javlja situacija da je u jednoj tužbi protiv tuženog istaknuto više zahteva. Takva mogućnost je predviđena čl. 191. ZPP-a. Sud može, ako nađe da su osnovani, sve te zahteve usvojiti, odbiti (ako nađe da su neosnovani), a može deo zahteva usvojiti, a deo odbiti. Prilikom formulisanja takvih izreka mora se voditi računa o jasnom i preciznom razgraničenju ovih zahteva i da se ne propusti odlučivanje o nekom zahtevu.

2.6. Izreka presude i eventualno postavljen tužbeni zahtev. Tužilac može postaviti više tužbenih zahteva tako da odredi redosled odlučivanja o njima. Tada se radi o primarnom tužbenom zahtevu i eventualno postavljenom

---

⁸ Palačković D., *Parnično procesno pravo*, Kragujevac, 2006, str. 232.

tužbenom zahtevu. Sud mora prvo da odluči o primarnom zahtevu, pa ukoliko ga usvoji tada o eventualnom neće ni odlučivati, a nema ni potrebe u izreci navoditi da se eventualni zahtev odbija jer o njemu sud ne treba ni da raspravlja. Tek ako primarni zahtev ne usvoji, tada će odlučivati o eventualnom zahtevu (jednom ili više). U tom slučaju u izreci odluke mora se navesti da se primarni tužbeni zahtev odbija, a zatim sledi odluka usvajajuća ili odbijajuća o eventualno postavljenom tužbenom zahtevu.

2.7. Izreka presude i alternativni tužbeni zahtev. U praksi je prisutna i situacija isticanja tzv. **alternativnih zahteva** – kada obaveza dužnika glasi na dva ili više predmeta, ali je dužnik dužan dati samo jedan predmet. Pravo izbora ako nije ranije ugovoreno pripada dužniku i obaveza prestaje kada dužnik (tuženi) preda predmet koji je izabrao. Takvi zahtevi mogu imati svoj osnov u samom zakonu ili u pravnom poslu.

U sudskoj praksi **alternativni zahtevi** se često ističu u svojinskim zahtevima iako osnov za to ne postoji ni u zakonu ni u ugovornom odnosu. Tako se pored zahteva za utvrđenje suvlasničkog udela na zajednički stečenim stvarima (najčešće u toku trajanja bračne ili porodične zajednice, ili putem nasleđivanja) ističe istovremeno i alternativni zahtev za isplatu vrednosti utvrđenog suvlasničkog udela na pokretnim nedeljivim stvarima. U praksi je zapaženo da sudovi prihvataju tako formulisan zahtev i u parnici utvrđuju vrednost nedeljive stvari i visinu suvlasničkog udela i obavezuju tuženog na novčanu isplatu tog udela u nedeljivoj pokretnoj stvari.

Donošenje ovakvih presuda je nezakonito. Ovakav alternativni zahtev nema utemeljenje u zakonskom tekstu (ni u materijalnom ni u procesnom), a logično je da ne postoji utemeljenje u ugovoru jer bi se onda tražilo ispunjenje ugovorne obaveze. Stoga, ako se uz svojinsko-pravni zahtev u tužbi nađe i ovako formulisan alternativni zahtev, njega treba odbiti, a u obrazloženju presude navesti razloge odbijanja.

2.8. Izreka presude i *facultas alternativa*. Od ovakvih zahteva treba razlikovati situaciju kada tužilac izjavi da se tuženi može osloboditi obaveze na predaju stvari isplatom određenog novčanog iznosa. Tu se praktično radi o izjavi tužioca, a ne o tužbenom zahtevu. Takva izjava je po svojoj pravnoj prirodi ponuda tuženom upućena od tužioca. Sud će iznos koji je opredeljen od tužioca uneti u izreku presude bez raspravljanja o njegovoj visini (*facultas alternativa* čl. 190. ZPP-a). U vezi sa tim izreka treba da glasi kako je određeno zakonom: „tuženi se može osloboditi od davanja stvari ili činidbe čije mu je ispunjenje naloženo ako plati taj novčani iznos ili ispuni tu drugu činidbu”. Znači, sud ne može u izreci navesti da ukoliko tuženi iz bilo kojih razloga ne izvrši

ovu činidbu obavezuje se isplatiti iznos.... koji je tužilac opredelio, jer donošenje ovakve izreke bi bilo nezakonito. Naime, tužilac prema tuženom ima samo jedan zahtev, jer alternativna mogućnost oslobađanja od obaveze tuženog nije tužbeni zahtev već građanskopravna ponuda po pravilima materijalnog građanskog prava. Zato sud ne može o tome raspravljati i odlučivati, ni ulaziti u ocenu njene adekvatnosti. Ovde se radi o jednom zahtevu ali se tuženi može osloboditi svoje obaveze ako prihvati ponudu tužioca.⁹

2.9. Izreka presude i paricioni rok. Kada su u pitanju presude gde izreka obavezuje tuženog na činidbu, sud je dužan da u izreci odredi rok u kome je tuženi dužan da činidbu izvrši. Uobičajeni rok za izvršenje činidbe prema ZPP-u je 15 dana, ako posebnom odredbom nije određen drugi rok. Ako izvršenje činidbe, koja se ne sastoji u novčanom davanju po svojoj prirodi, zahteva duži rok, sud može u izreci odrediti duži rok za izvršenje. Ako sud u izreci ne odredi rok izvršenja može nastati problem u sprovođenju izvršenja. Ako rok za ispunjenje novčanih obaveza nije određen u izreci, smatra se da je taj rok 15 dana (analogno tumačenje odredbe iz čl. 333. st. 2. ZPP-a). U čekovnim i meničnim sporovima ovaj rok iznosi osam dana. Rok za dobrovoljno izvršenje činidbe teče prvog dana posle dostavljanja presude stranci kojoj je naloženo izvršenje.

2.10. Protivtužba i izreka presude. Protivtužba se smatra samostalnom tužbom, pa stoga sve što važi za izreku po tužbi važi i za izreku presude po protivtužbi. I po protivtužbi se može odlučiti delimičnom presudom ukoliko se zahtevi po tužbi i protivtužbi međusobno ne isključuju. Međutim, ako protivtužbeni zahtev u sebi uključuje prejudicijelno pitanje, pa je odlučivanje o protivtužbi od značaja za rešenje celog spora tada o protivtužbenom zahtevu se mora odlučiti prethodno ili istovremeno sa tužbenim zahtevom.

2.11. Izreka presude zbog propuštanja. Zakon o parničnom postupku (*Sl. glasnik RS* broj 125/2004. godine) je prihvatio i novija evropska rešenja u pogledu vrsta presuda, a sve u cilju efikasnosti sudova i načela ekonomičnosti postupka. Novina je i mogućnost donošenja presude zbog propuštanja (čl. 338. ZPP-a). „Instruirajući pravila o presudi zbog propuštanja zakonodavac je pokušao da ostvari određene pravnopolitičke ciljeve kao i zadatke koje postavljaju određena procesna načela. Pre svega, zakonodavac je pokušao da parnične stranke postupak vode uz puno poštovanje procesne discipline.”¹⁰

⁹ Vidi Radovanov A., *Građansko procesno pravo*, op. cit., str. 150 i 151.

¹⁰ Račić R., *Presuda zbog propuštanja*, *Pravni život* 12/2004, str. 181.

Osnovni uslov da bi se donela ovakva presuda nalazi se u pasivnom ponašanju tuženog kao i u ostalim uslovima propisanim čl. 338. st. 1. tačka 1–4. ZPP-a. Naznačeni uslovi moraju biti kumulativno ispunjeni.

Postavlja se pitanje kako sud da postupi kada su napred naznačeni uslovi za donošenje presude zbog propuštanja ispunjeni, ali petitum tužbenog zahteva nije dobro formulisan?

U takvom slučaju sud ne bi trebalo da usvoji tužbeni zahtev tužioca i izreku presude formuliše u skladu sa tako preformulisanim postavljenim tužbenim zahtevom već ako je tužba neuredna i ne sadrži sve u smislu čl. 100. ZPP-a, onda prethodno treba postupiti u smislu odredbi čl. 103. ZPP-a, – tj. tužbu vratiti radi ispravke. Ako pak tužba sadrži potrebne podatke propisane čl. 100. st. 2. ZPP-a, ali je tužilac napravio propust u formulaciji opredeljenja roka u kome tuženi treba da ispuní obavezu, a prema čl. 333. st. 1. ZPP-a sud određuje i rok u kome činidba treba da se izvrši. Sud, samo zbog toga, neće odbiti tužbeni zahtev, već će doneti presudu zbog propuštanja, a u pogledu izvršenja, primenice se rokovi propisani zakonom.

U vezi presude zbog propuštanja postavlja se i pitanje: ako deo zahteva ispunjava uslove za usvajanje da li je dozvoljeno za taj deo zahteva doneti presudu zbog propuštanja, a za ostali deo odbiti tužbeni zahtev ili nastaviti redovni postupak (delimična presuda zbog propuštanja)? Da li sud ima pravo da deli (razdvaja) tužbeni zahtev, te da li time ide izvan postavljenog tužbenog zahteva (koji je jedinstven), tj. da li tako prekoračuje tužbeni zahtev. Naše je mišljenje da ovakvim postupanjem sud ne prekoračuje tužbeni zahtev već da samo odlučuje o delu tužbenog zahteva za koji su sazreli uslovi za presuđenje. To je u interesu tužioca, pa žalba tužioca u pobijanju takve presude ne bi bila osnovana.

Očigledno je da je presuda zbog propuštanja uneta u Zakon o parničnom postupku sa ciljem da se obezbedi efikasnost postupka. Ona predstavlja zame-nu za presudu zbog izostanka, koja je bila predviđena za slučaj da tuženi propusti pripremno ročište, odnosno prvo ročište za glavnu raspravu. Praksa će pokazati da li ovaj institut ima ili nema opravdanja.

Presudu zbog propuštanja poznaju i prava drugih evropskih zemalja. Tako francuski *Code de Procedure Civile* u čl. 192. predviđa institut presude zbog propuštanja (*judgement rendine defant*). Međutim, protiv ove presude dopušten je prigovor (*l'opposition*), koji nije samo procesne prirode (*objection*), već o istom odlučuje prvostepeni sud ali ispituje i činjenična i pravna pitanja. Prigovor je redovno procesno sredstvo i ima suspenzivno dejstvo..., a ako se

povodom izjavljenog prigovora donese nova presuda, efekti ranije donete prvostepene presude su time retroaktivno stavljeni van snage.¹¹

Nemačko pravo predviđa mogućnost donošenja presude zbog propuštanja s tim što ona može biti doneta ne samo protiv tuženog, već i protiv tužioca. Ona je dakle sankcija za nesavesno postupanje obe strane u postupku. Protiv takve presude stranke mogu uložiti prigovor u roku od 14 dana, a ako isti bude usvojen, presuda se stavlja van snage i prelazi se na redovan postupak. Ono što je bitno je činjenica da stranka koja je napravila propuste u vezi ove presude je dužna snositi troškove u vezi sa tim propustima.

I austrijsko građansko procesno pravo predviđa mogućnost da ako jedna parnična stranka shodno odredbama zakona nije pokazala nameru da vodi postupak, protiv nje će se doneti presuda zbog propuštanja, s tim što mora da postoji zahtev suprotne stranke u tom smislu. Ovakvo rešenje opredeljuje tok postupka, a zakon je propisao u kojim slučajevima je isključeno donošenje presude zbog propuštanja.

Napred ukratko izneta uporednopravna rešenja ovog instituta ukazuju na složenosti ovog instituta i koje posledice mogu proisteći iz njegove primene. Zakon o parničnom postupku Srbije predviđa i mogućnost donošenja presude zbog izostanka u postupcima o sporovima male vrednosti (čl. 465–478. ZPP-a). Čini nam se da je egzistiranje ova dva zasebna instrumenta sa različitim uslovima primene, suvišno, te da bi u tom smislu trebalo objediniti u jedan institut sa detaljno regulisanim uslovima njegove primene bilo kroz pozitivnu ili negativnu formulaciju tih uslova.

2.12. Prigovori i izreka presude. U toku trajanja parnice mogu biti istaknuti prigovori kako procesne, tako i materijalno-pravne prirode. U procesne prigovore spadaju: prigovori o sudskoj nadležnosti (stvarnoj ili mesnoj), prigovori da o istoj stvari već teče parnica (litispendencija), prigovor pravosnažno presuđene stvari (*res iudicata*) i da je u istoj pravnoj stvari zaključeno sudsko poravnanje, da se tužilac pred sudom odrekao od tužbenog zahteva.

2.13. Kompenzacioni prigovor i izreka presude. U postupku koji se vodi po tužbi može biti istaknut kompenzacioni prigovor ili kompenzaciona protivtužba. Tada, u smislu čl. 346. st. 3. ZPP-a a u vezi čl. 342. st. 3. ZPP-a sud je dužan da izrekom presude, odlučujući o tužbenom zahtevu, odluči i o kompenzacionom prigovoru, odnosno prigovoru prebijanja. Metodološki, o tužbenom zahtevu i prigovoru se mora odlučiti istovremeno. Izreka presude u slučaju postojanja kompenzacionog prigovora treba da sadrži sledeće delove:

---

¹¹ Coucher G., *Procedure civile*, Paris 1984, str. 294, 295.

- 1) utvrđuje se da postoji potraživanje tužioca prema tuženom u iznosu od ..... dinara
- 2) utvrđuje se da postoji potraživanje tuženog prema tužiocu u iznosu od ..... dinara
- 3) obavezuje se tuženi da tužiocu isplati iznos od ..... (razliku) dinara. Ovo pod uslovom da je potraživanje tužioca veće od potraživanja tuženog. Ako je potraživanje tužioca jednako potraživanju tuženog istaknuto u kompenzacionom prigovoru onda će sud u trećem stavu odbiti tužbeni zahtev.

O kompenzacionom prigovoru sud će odlučivati samo ako postoji tužbeni zahtev i samo do visine potraživanja istaknutog u tužbenom zahtevu. Ako tužilac povuče tužbu sud neće odlučivati o kompenzacionom prigovoru. Isto tako, ako je potraživanje tuženog istaknuto u kompenzacionom prigovoru veće od potraživanja tužioca istaknutog u tužbenom zahtevu sud neće uzeti u obzir iznos preko iznosa usvojenog u tužbenom zahtevu, niti će o njemu odlučivati. Ovo iz razloga što je kompenzacioni prigovor vezan za tužbeni zahtev i nema samostalnu pravnu sudbinu. Nasuprot prigovoru, kompenzaciona protivtužba je samostalna, pa ukoliko je tuženi istakao svoje potraživanje u formi kompenzacije protivtužbe sud će po njoj postupiti i doneti odluku i u situaciji kada je tužilac povukao tužbu, kao i kada je iznos iz protivtužbe veći od iznosa u tužbi.

U izreku presude tehnički ne treba unositi konstataciju da se potraživanja prebijaju, jer prebijanje nastupa po samom materijalnom pravu, tj. radi se o primeni materijalnog prava (čl. 336. ZOO). U ovakvim slučajevima ne treba i ne može se odlučivati delimičnom presudom o tužbenom zahtevu sve dok se ne odluči da li je kompenzacioni prigovor osnovan.

Uslov da bi se u sudskom postupku odlučivalo o prigovoru prebijanja i da bi isti dao rezultat je da su **oba potraživanja dospel**a. „Odluka o prigovoru postaje pravosnažna u granicama zahtjeva protiv kojega je prigovor istaknut”¹².

2.14. Prigovor neispunjenja ugovora i izreka presude. U situaciji kada je ispunjenje obaveza stranaka međusobno uslovljeno tada je prema čl. 122. st. 2. ZOO propisano da, ako jedna strana istakne da nije dužna ispuniti svoju obavezu dok i druga strana ne ispuni svoju, sud će joj naložiti da ispuni svoju obavezu kad i druga strana ispuni svoju. Radi se o prigovoru neispunjenja ugovora, tj. o pravilu istovremenog ispunjenja, pa u ovakvim situacijama izreka presude tehnički treba da bude tako formulisana da se obavezuje tuženi da ispuni svoju obavezu uz istovremeno ispunjenje obaveza druge strane – tužioca.

¹² Triva S., Dika M., *Građansko parnično procesno pravo*, VII izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004, str. 644.

2.15. Prigovor zastarelosti i izreka presude. Kada se u toku postupka istakne **prigovor zastarelosti**, važno je naglasiti da se radi o prigovoru materijalno-pravne prirode. Pri odlučivanju o ovom prigovoru odluka se ne unosi u izreku, već se u obrazloženju daju razlozi o njegovoj osnovanosti ili neosnovanosti. Ako se prigovor zastarelosti uvaži, izreka presude glasi da se tužbeni zahtev odbija. Ako se prigovor zastarelosti ne uvaži, razlozi za neuvažavanje istog daju se u obrazloženju presude, a ne u izreci.

2.16. Sporedni zahtevi i izreka presude. Pored zahteva o glavnoj stvari u tužbi se mogu istaći i sporedni zahtevi. Kod novčanih potraživanja uobičajeno je da se potražuje i kamata. Stoga sudska presuda pored odluke o glavnoj stvari mora sadržati i odluku o sporednim zahtevima (potraživanjima). I zahtev za troškove postupka spada u kategoriju sporednih zahteva i o njemu se mora takođe odlučiti izrekom presude. Odluka o troškovima postupka predstavlja zapravo posebnu odluku u obliku rešenja koja je sadržana u izreci presude i ova odluka mora biti posebno obrazložena.

2.17. Kad se odlučuje o kamati kao sporednom zahtevu, u praksi, pri izradi izreke presude često se čine greške. Sudovi često usvajaju zahtev onako kako je u tužbi traženo bez da se prethodno razmisli (proveri) da li je takav zahtev stručno formulisan. Tako se dešava da se na glavni dug u stranoj valuti dosuđuje zakonska zatezna kamata, a ne domicilna u dinarskoj protivvrednosti kako je pravilno. Kada glavna obaveza glasi na isplatu evra u dinarskoj protivvrednosti, pravi se u pogledu kamata ista greška umesto da se dosudi kamata koju propisuje Centralna evropska banka na deponovane novčane iznose po viđenju, kako je pravilno.

Ne retko sudovi dosuđuju stranu valutu u dinarskoj protivvrednosti sa domicilnom kamatom od presuđenja pa do konačne isplate, što je pogrešno, jer u ovakvim slučajevima treba dosuditi domicilnu kamatu, ali u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate.

U vezi sa navedenim greškama koje se čine, postavlja se pitanje, da li sud, ako je zahtev u pogledu sporednih zahteva (kamate) pogrešno formulisan, može odlučiti u smislu kao da je zahtev ispravno postavljen i dosuditi kamatu koju zakon propisuje? Postoje različita mišljenja. Po jednom sud to ne može da čini jer je to ovlašćenje vezano za tužioca (stranku), a po drugom sud ima ovlašćenje da to uradi jer se radi o primeni materijalnog prava.

2.18. U sporedne zahteve spada i zahtev za troškove postupka. Upravo u delu izreke povodom ovog sporednog zahteva, kao i u obrazloženju prave se česte greške. Metodologija obračuna troškova postupka može biti različita

što i sam zakon dozvoljava. Odredbe čl. 146–162. ZPP-a daju široku mogućnost metodološkog obračuna troškova postupka u zavisnosti od toka postupka i uspeha stranaka u sporu.

Ona stranka koja u celosti uspe u sporu ima pravo na celokupne troškove postupka. U tom slučaju izreka presude u tom delu je jednostavna. Sud obavezuje onu stranku koja izgubi spor da suprotnoj strani naknadi troškove. Troškovi se obračunavaju matematičkom operacijom u skladu sa propisanim tarifama (advokatskom tarifom, tarifom za naknadu vezano za veštačenja, tarifom iz Zakona o sudskim taksama i dr.).

Veći problem predstavlja metodologija obračuna troškova ako stranka delimično uspe u parnici. Metodologija obračuna može biti različita. Troškovi mogu biti obračunati u zavisnosti od uspeha u sporu ili da se nezavisno od ishoda parnice troškovi naknade protivnoj stranci koje je druga strana prouzrokovala svojom krivicom ili pak odluka može biti i drugačija što zavisi od toka postupka. Pri tome odluka u tom delu u izreci mora biti jasna a razlozi takve odluke treba da budu obrazloženi i to u delu gde se obrazlaže odluka o troškovima postupka. U tom delu sud, ne retko, ne daje jasne razloge povodom dosuđenih troškova.

2.19. Saglasnost izreke sa obrazloženjem presude. Izreka presude u osnovi mora biti u saglasnosti sa obrazloženjem. Ukoliko je izreka nesaglasna obrazloženju, to predstavlja bitnu povredu iz čl. 361. st. 2. tačka 12. ZPP-a i ukidni razlog za drugostepeni sud.

2.20. Unošenje formulacije „pod pretnjom prinudnog izvršenja“ u izreku presude. Često u izreku presude se, po zahtevu tužioca kod obaveze na činidbu, unosi i formulacija da se činidba izvrši „pod pretnjom prinudnog izvršenja“, što je suvišno. Presuda predstavlja izvršnu ispravu na osnovu koje se sprovodi prinudno izvršenje na predlog izvršnog poverioca. Odredbe Zakona o izvršnom postupku garantuju prinudno izvršenje pravnosnažne presude sa obavezom na činidbu, i po službenoj dužnosti obavezuju sud da sprovede izvršenje. Stoga je metodološki i tehnički unošenje takve formulacije u izreku presude pogrešno i nepotrebno. Izricanje zapovesti da se obaveza izvrši, sadrži uvek i prećutnu konstataciju da tužiocu pripada pravo koje je bilo predmet odlučivanja u parnici, a iz činjenice da je protekao paricioni rok i pokrenut izvršni postupak sledi da je tuženi (odnosno, sada izvršni dužnik) potčinjen prinudnoj sili države¹³.

---

¹³ Poznić B., Rakić Vodinelić V., *Građansko procesno pravo*, „Savremena administracija“, Beograd, 2000, crp. 266.

3. IZRADA OBRAZLOŽENJA PRESUDE

Uvod i izreka presude predstavljaju deo sudske odluke kojima se manifestuje zakonska i ustavna funkcija suda i sudske vlasti, dok je obrazloženje presude deo kojim se oživotvoruje umeće sudije da odluku koju je doneo učini jasnom, logičnom i zakonitom pred strankama i trećim licima. Bez dobrog obrazloženja presuda ne može da opstane jer obrazloženje brani presudu pred strankama i višim sudom. Kvalitetom obrazloženja, sudija pokazuje nivo svog znanja, logiku pravnog razmišljanja i kvalitet svoje delatnosti.

Za razliku od uvoda i izreke presude čija je sadržina direktno propisana zakonom, obrazloženje presude nema striktno omeđene okvire i strogo propisanu sadržinu. U čl. 342. st. 4. ZPP-a naznačeno je koji su osnovni elementi obrazloženja koje jedna pismeno izrađena presuda treba da sadrži. Zakon ne propisuje striktnu metodologiju izrade obrazloženja presude tj. redosled navođenja pojedinih elemenata koji čine sadržinu obrazloženja presude. Procesni zakoni su te elemente okvirno uobličili u pravnu normu, ali je ostavljen prostor za sudijsku kreativnost. Zakon propisuje da će sud u obrazloženju izložiti: zahteve stranaka i njihove navode o činjenicama na kojima se ti zahtevi zasnivaju, dokaze kao i propise na kojima je sud zasnovao presudu, ako zakonom nije drugačije određeno. Sudska praksa je razradila zakonsku normu i izgradila metodologiju izrade obrazloženja presude na koju ćemo u daljem izlaganju ukazati i izvršiti analizu pojedinih elemenata obrazloženja presude.

3.1. Zahtevi stranaka i njihovi navodi. Da bi se shvatila suština spora mora se saznati šta stranke traže, zahtevaju. Stoga je logično da se, već na početku obrazloženja, naznače zahtevi stranaka i njihovi navodi o činjenicama na kojima se ti zahtevi zasnivaju. Metodološki, prvo se navode zahtevi i navodi tužioca koje je prezentovao u tužbi, a potom odvojeno u novom redu zahtevi i navodi tuženog koje je prezentovao u odgovoru na tužbu.

Praksa je da stranke u toku trajanja postupka često menjaju i navode i zahteve. U pojedinim situacijama stranke to čine zbog nestručnosti, pa u toku postupka otklanjaju nedostatke i greške, a nekada tok postupka i izvedeni dokazi ukazuju da stranke treba da izvrše potrebne izmene u naznačenom smislu. Pri tome, sudovi često nepotrebno u obrazloženje presude navode sve podatke koje su stranke u toku postupka (ili u svim fazama) iznosile i dopunjavale, što je pogrešno. Presuda postaje obimno veća, sadržina presude se svodi na prepričavanje gde se iznose podaci koji su postali nebitni. Sve ono što su stranke ranije navodile i zahtevale treba izostaviti i navesti konačni zahtev (ili zahteve) i navode koji se odnose na isti, jer se praktično o tome odlučuje, a ne o onome što je prvobitno bilo postavljeno u tužbenom odnosno protivtužbenom zahtevu. U

praksi se odomaćio izraz „precizirati tužbeni zahtev” što je pogrešno jer takav institut ne poznaje Zakon o parničnom postupku, već se radi o preinačenju tužbe (ako ima uslova za to) ili o sniženju tužbenog zahteva.

3.2. Nabranjanje izvedenih dokaza. Posle izlaganja tužbe i odgovora na tužbu po metodološkom redosledu treba navesti koje je dokaze sud izveo. Sud treba da navede imena svedoka koje je saslušao, veštačenja koja je obavio, isprave u koje je izvršio uvid, pri čemu se to mora navesti pregledno (npr. broj isprave, datum izdavanja i naziv organa ili lica koje je ispravu izdalo) da bi se podaci iz istih mogli proveriti od višeg suda pri odlučivanju o žalbi. Nije bitno ko je predložio dokaze, već je bitno navesti sve dokaze koje je sud u toku postupka izveo i cenio. Ovde treba istaći da načelo dispozicije i raspravno načelo u parnici dolazi do punog izražaja jer sud nije više ovlašćen da sam predlaže izvođenje određenog dokaza, već to može da učini samo stranka a sud odlučuje o tome koji će dokaz izvesti. Izuzetak je član 7. st. 3. ZPP kada je sud ovlašćen da izvede i dokaze koje stranke nisu predložile, ako iz rezultata raspravljanja i dokazivanja proizilazi da stranke raspolazu zahtevima kojima ne mogu raspolagati (čl. 3. st. 3. ZPP) ili kad je to posebnim propisima predviđeno (kao npr. u Porodičnom zakonu R. Srbije).

3.3. Prezentiranje utvrđenog činjeničnog stanja. Zakon izričito ne predviđa ovaj deo obrazloženja, ali je on neminovan i logički se podrazumeva. Utvrđeno činjenično stanje predstavlja procesnu građu na kojoj sud zasniva svoju odluku.

Prezentiranje činjeničnog stanja ne treba da bude ni preširoko ni preusko. U suštini činjenično stanje treba da stvori jasnu sliku ne samo za stranke, već i za treća lica o relevantnoj procesnoj građi za primenu materijalnog prava. Navođenje tih činjenica treba izložiti na jasan i racionalan način. Pri tome treba izbeći nepotrebna izlaganja ili ponavljanja. Ono što sud izlaže kao utvrđeno činjenično stanje mora biti potkrepljeno dokazima koji se nalaze u predmetu, ispravama i zapisnicima o saslušanju svedoka, veštaka i stranaka i eventualno izvršenom uviđaju u toku postupka.

Često se dešava (posebno kod sudija početnika) da se umesto unošenja sažetog i preglednog činjeničnog stanja, u potpunosti navodi sve što su stranke u postupku iznele, citiraju se detaljno iskazi svih svedoka, pa i veštaka, što je pogrešno. Obrazloženje presude se bespotrebno uvećava čime se dovodi u pitanje sudijsko umeće i njegova sposobnost za koncizno i jezgrovito iznošenje bitnih činjenica i njihovu selekciju u odnosu na nebitne činjenice. Takođe, stvara se realna mogućnost kontradiktornih utvrđivanja što naravno predstavlja apsolutno bitnu povredu odredaba parničnog postupka iz člana 361. st. 2. t.12. ZPP.

U tekstu se mogu upotrebljavati samo opšteusvojene i razumljive skraćenice, koje ne daju povoda sumnji o pravom značenju. Nazivi zakona i drugih propisa mogu se u tekstu navesti u skraćenom obliku (ZPP, ZVP, ZIP), a oni koji nisu u čestoj upotrebi, navode se punim nazivom i označenjem službenog glasila i broja u kojima su objavljeni.¹⁴

3.4. Ocena dokaza na kojima se zasniva presuda. Kada se završi sa navođenjem utvrđenog činjeničnog stanja, sud treba da naznači kakva je sudbina postavljenog tužbenog zahteva i u zavisnosti od odluke dužan je izložiti ocenu dokaza na kojima je presudu zasnovao. Sudija je dužan da da svoju ocenu izvedenih dokaza i razloge zašto je određenu činjenicu uzeo za osnov odluke. Pri tome svi dokazi se moraju oceniti povezano a ne izolovano jedan od drugog. Moraju se dati razlozi zašto se neki dokaz smatra istinitim ili neistinitim, tj. moraju se dati razlozi o odlučnim činjenicama. Ako se to ne učini postojaće osnovani razlozi za žalbu. Prema čl. 361. st. 2. tačka 12. predstavljaće nedostatak presude i bitnu povredu postupka „ako presuda ima nedostataka zbog kojih se ne može ispitati, a naročito ako je izreka presude nerazumljiva, ako protivreči sama sebi ili razlozima presude, ili ako presuda nema uopšte razloga ili u njoj nisu navedeni razlozi o bitnim činjenicama ili su ti razlozi nejasni ili protivrečni, ili ako o bitnim činjenicama postoji protivrečnost između onoga što se u razlozima presude navodi o sadržini isprava, zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika ili izvedenim dokazima”.

Obrazlaganje ocene dokaza svakako spada u krug najsloženijih pitanja u postupku. Svaka stranka nastoji da minimizira značaj dokaza suprotne strane i obezvredi ih, a da apsolutizuje svoje predložene dokaze kao jedino istinite. Stoga sudija u obrazloženju mora izneti jasne i iscrpne razloge zašto je stekao uverenje o istinitosti ili neistinitosti svake činjenice i na osnovu kojih dokaza ih smatra tačnim i istinitim. Obrazloženje presude nije samo za stranke, već i za javnost koja čitanjem presude treba da stekne utisak pravilno i zakonito rešene stvari.

Nesporne činjenice sud ne treba posebno da obrazlaže, već samo da naznači da su nesporne. Sud nesporne bitne činjenice mora povezati sa spornim bitnim činjenicama i formirati činjenično stanje, kao celinu na koje činjenično stanje će primeniti materijalno pravo.

Dokazna sredstva u parničnom postupku su materijalne i verbalne prirode. Materijalni dokazi su u stvari najčešće isprave koje sadrže obaveštenja o činjenicama koje su od značaja za formiranje zaključka od strane sudije. Verbal-

---

¹⁴ Vuković S., *Komentar Zakona o parničnom postupku*, Poslovni biro, Beograd, 2004, str. 157.

ni dokazi su iskazi svedoka i stranaka i oni u zavisnosti od saznanja mogu biti posredni (saznati od drugih) ili neposredni (saznati neposrednim opažanjem). Verbalni iskaz može biti ocenjen kao istinit, neistinit ili delimično istinit. Iskaz svakog svedoka mora biti podvrgnut kritičnoj oceni sudije, kao i svako drugo dokazno sredstvo. Pri tome se moraju dati razlozi o prihvatanju ili neprihvatanju određenog iskaza ili dela iskaza. U ovom delu obrazloženja presude sudija treba da da razloge zašto nije prihvatio predloge stranaka za izvođenje nekih dokaza (koje predloge je sud u toku postupka odbio) i zašto su isti irelevantni za rešenje sporne stvari.

U pogledu sučeljavanja dokaza to mora biti stilski urađeno jasno i pregledno. Nije ispravno naznačiti da sud iskaze nekih svedoka nije prihvatio iz razloga što su isti u suprotnosti sa iskazima svedoka čiji je iskaz sud prihvatio. Ovo zbog toga što nedostaju razlozi zašto su verodostojniji iskazi onih svedoka koje je sud prihvatio od iskaza onih svedoka kojima sud nije poverovao. Moraju se dati konkretni razlozi zašto je iskaz određenog svedoka neverodostojan, tj. sud mora dati obrazložene razloge u vezi sa razlikama u iskazima svedoka o bitnim činjenicama. U određenim situacijama i istinit iskaz može izgledati nelogičan zbog siromašnog leksičkog fonda svedoka i njegovih ličnih predrasuda. Pojedini svedoci u iskaz unose svoje lične predrasude, jer isti događaj posmatraju iz svog ugla, pa u oceni iskaza tih svedoka sud treba da razlikuje objektivni deo iskaza od ličnog stava svedoka.

U ovom delu presude često se sreću navodi da sud nije poverovao iskazu nekog svedoka jer je isti u srodstvu sa određenom strankom što nije dovoljan razlog za neprihvatanje iskaza tog svedoka. Njegov iskaz zbog toga nije nepouzdan niti je garancija da je iskaz svedoka koji nije u srodstvu sa strankom, pouzdan. Stoga u tom pogledu sud mora dati razloge u kontekstu ocene ostalih izvedenih dokaza.

Nalaz i mišljenje veštaka sud ocenjuje u sklopu ostalih izvedenih dokaza i shodno čl. 8. ZPP-a. U tom delu obrazloženja često se prave gramatičke greške jer se naznačuje „sud je cenio veštački nalaz” ili „sud je imao u vidu veštački nalaz” iako se ne radi ni o kakvom „veštačkom nalazu” već o nalazu veštaka. Osim toga, često se samo konstatuje da se nalaz prihvata jer je dat po pravilima struke, a da se ne izvrši analiza nalaza i mišljenja i ispita logika zaključka koji proizilazi iz nalaza i mišljenja veštaka.

U situaciji kada se radi o sporu za naknadu štete, na novčani iznos ili na zamenjive stvari, ali se visina iznosa, odnosno količina stvari ne može utvrditi ili bi se mogla utvrditi samo sa nesrazmernim teškoćama, prema čl. 224. ZPP-a sud će visinu novčanog iznosa, odnosno količinu zamenjivih stvari odrediti po slobodnoj oceni. Pri tome, u obrazloženju presude treba da naznači da se radi o ovakvoj situaciji i da se pozove na citirani propis kao i da naznači

koje okolnosti je uzeo za podlogu svoje odluke. U pogledu pravne prirode ove norme (da li je ista materijalno-pravnog ili procesno-pravnog karaktera), postoje različita shvatanja. Po jednom shvatanju to je institut materijalnog prava te je ova odredba trebala da bude uneta u Zakon o obligacionim odnosima. Po drugom shvatanju, ova norma je procesno-pravnog karaktera: nalazi se u procesnom zakonu, locirana je u delu zakonskog teksta koji normira dokazivanje kao procesnu radnju, odnosi se na metod kojim se utvrđuju činjenice a ne tiče se primene prava.¹⁵

I u pogledu tumačenja da li se ovde radi o pravnom ili činjeničnom pitanju postoje dva shvatanja kako u pravnoj literaturi tako i u sudskoj praksi. Po jednom shvatanju, ovde se radi o pravnom pitanju¹⁶, dok se po drugom shvatanju, u slučaju procene visine štete radi o činjeničnom pitanju. Razlog tome je što se na osnovu indicija, kao posredno relevantnih činjenica, logičkim putem utvrđuje postojanje pravno relevantne činjenice od značaja za meritornu odluku. Čim sud sam o nečem zaključuje ne držeći se zakonskih merila, tj. slobodno, radi se o činjeničnom pitanju pošto se samo pravna pitanja moraju rešavati po zakonu.¹⁷

Ovo sporno pitanje je veoma važno zbog ujednačavanja sudske prakse.¹⁸ Ovo iz razloga što je to od značaja za ocenu dozvoljenosti izjavljivanja revizije (ako se to pitanje tretira kao pravno onda bi mogućnost izjavljivanja revizije postojala, a ako bi se to podvodilo pod činjenično pitanje onda bi mogućnost izjavljivanja revizije bila isključena). Obzirom na dugu prisutnost ovog instituta u procesnom pravu i probleme koji su se javili u vezi napred iznetih tumačenja, Vrhovni sud Jugoslavije je još 1967. godine utvrdio načelan stav¹⁹ prema kome iznos štete odmeren slobodnom ocenom predstavlja činjenični zaključak.²⁰ Time je praktično zauzet stav da se ovde radi o činjeničnom pitanju.

Međutim, u praksi je bilo i drugačijih stavova a i sami sudovi su različito tumačili svoj stav. Tako je u toku 1979. godine na Zajedničkoj sednici Saveznog suda i republičkih i pokrajinskih Vrhovnih sudova povodom pitanja u

---

¹⁵ Triva-Belajec-Dika., *Građansko procesno pravo*, Zagreb, 1986, str. 135.

¹⁶ Poznić, B., *Građansko procesno pravo*, Beograd, 1970, str. 239.

¹⁷ Vidi: Triva-Belajec-Dika., *op. cit.*, str. 135.

¹⁸ Više o tome vidi: Rakić-Vodinelić, V., *Odmeravanje visine naknade štete slobodnom ocenom*, Pravni život, br. 9–10/1992, str. 1540.

¹⁹ *Bilten VSJ*, br. 22/1968, ZSO, 3/67.

²⁰ U daljem delu VSJ je izneo stav da je revizija dozvoljena ako je drugostepeni sud izmenio odluku prvostepenog suda u pogledu visine novčanog iznosa odn. količine zamenjivih stvari koje su utvrđene u prvostepenom postupku primenom ovlašćenja o slobodnoj oceni. Čini se da je na ovakav način VSJ ublažio svoj stav da se ovde radi o isključivo činjeničnom a ne o pravnom pitanju.

vezi sa naknadom nematerijalne štete zauzet načelan stav po kome „utvrđivanje novčane naknade (satisfakcije) za neimovinsku štetu predstavlja primenu materijalnog prava”²¹.

3.5. Odstupanje od načela slobodne ocene dokaza. Iako je slobodna ocena dokaza osnovano načelo sudovanja, u određenim situacijama ovo načelo trpi izvesna ograničenja, što se odražava i na metodologiju izrade obrazloženja presude. Razlog tome je racionalnost jer se u takvim situacijama (zbog određenog činjeničnog stanja) javlja kao nepotrebno klasično obrazloženje presude. To ograničenje slobodne ocene dokaza ispoljava se kroz određena zakonska ograničenja.

- 1) Ne dokazuju se činjenice koje je stranka priznala pred sudom u toku parnice (čl. 222. st. 1. ZPP-a). Ako neki činjenični navod između stranaka nije sporan, smatra se da je istinit, pa bi bilo suvišno i suprotno načelu ekonomičnosti postupka isti i dokazivati. Izuzetak od ovog pravila postoji kada su u pitanju prava sa kojima stranke ne mogu slobodno raspolagati (čl. 3. st. 3. ZPP-a), i kada je to posebnim zakonom propisano, npr. u porodičnom zakonu kada se radi o bračnim i paternitetskim odnosno maternitetskim sporovima.
- 2) Ne dokazuju se činjenice koje su opštepoznate (čl. 222. st. 3. ZPP-a). Smatra se da su opštepoznate i one činjenice za koje je sud saznao u vršenju sudske funkcije ukoliko ih je sud saopštio na raspravi strankama.
- 3) Kad se u parničnom postupku pojavi kao prethodno pitanje postojanje krivičnog dela i krivične odgovornosti učinioca, onda pravosnažna presuda krivičnog suda kojom se optuženi oglašava krivim vezuje parnični sud u pogledu postojanja krivičnog dela i krivične odgovornosti učinioca. Međutim, parnični sud nije vezan odlukom prekršajnog suda, a ista je situacija i sa oslobađajućom presudom krivičnog suda, jer je građansko-pravna odgovornost šira od krivično-pravne odgovornosti, pa tuženi u parnici može istaći prigovor podeljene odgovornosti.
- 4) U pogledu javnih isprava važe određena pravila. Prema čl. 230. st. 1. ZPP-a isprava koju je u propisanom obliku izdao nadležni državni organ u granicama svojih ovlašćenja, kao i isprava koju je u takvom obliku izdalo preduzeće ili druga organizacija u vršenju javnih ovlašćenja koje joj je povereno zakonom (javna isprava), dokazuje istinitost onoga što se u njoj potvrđuje ili određuje. Ista situacija je i sa drugim

---

²¹ Radovanov A., *Načelni stavovi i zaključci Saveznog suda, Vrhovnih sudova Republike i Pokrajina i Vrhovnog vojnog suda*, „Pravo”, Novi Sad, 1990, str. 24.

ispravama koje su izjednačene sa javnim ispravama (st. 2). Ipak, dozvoljeno je dokazivati da su tim ispravama neistinito utvrđene činjenice ili da su isprave nepropisno sastavljene.

3.6. Primena materijalnog prava. U obrazloženju presude sud treba da navede i propise na kojima je zasnovao presudu. U stvari taj deo obrazloženja presude sadrži stav suda o osnovanosti ili neosnovanosti zahteva. Pravni osnov tužbenog zahteva tužilac ne mora precizno da naznači. Međutim, sud mora da primeni odgovarajući materijalnopравни propis i navede konkretnu pravnu normu koju je primenio pri donošenju presude. Znači da mora da obrazloži zauzeti stav o osnovanosti ili neosnovanosti tužbenog zahteva i potkrepi pozivajući se na odgovarajuće norme materijalnog prava. Ipak, često se u obrazloženju presude izostavlja navođenje pravne norme već se samo navede „sud je zauzeo stav” i slično, što je pogrešno. U pojedinim situacijama navodi se opšta norma iako postoji materijalnopравни propis pod koji se može podvesti konkretan spor. Tako npr. kod zahteva na naknadu štete, sudovi se često pozivaju na čl. 154. ZOO. Međutim, pored ovog opšteg propisa, postoji niz normi koje regulišu razne vidove štete, pa bi bilo logično da se u obrazloženju presude sud pozove na te konkretne norme. Pozivanje na opšti propis ne predstavlja potpuno obrazloženje i dovodi do sumnje stranaka u stručnost sudije i u njegovu površnost.

3.7. Obrazloženje presude sa pozivanjem na sudsku praksu kao izvor prava. Često se u obrazloženjima prvostepene presude citiraju stavovi Vrhovnog suda i praktično na osnovu tih stavova i presuđuje, što nije ispravno, posebno ako se takvi stavovi prihvataju kao samostalni izvori prava. Naš pravni poredak, pa ni Zakon o parničnom postupku, za sada, ne predviđa sudsku praksu kao izvor prava. Sistem vlasti je (makar u formalnom smislu) kod nas zasnovan na tripartitnom sistemu, pa ako bi se sudska praksa uzdigla na nivo pravne norme kao samostalnog izvora prava, sud bi uzurpirao zakonodavnu funkciju. Sud normu ne stvara, već je tumači i primenjuje. Stoga se praksa viših sudova može koristiti kao saznanje o odgovarajućim rešenjima u sudskoj praksi o pojedinim spornim pitanjima, ali se ne može navesti u obrazloženju „sud je odlučio jer je viši sud tako odlučio u presudi....”. Može se navesti „da u prilog odluke suda i tumačenju pravne norme” na koju se sud poziva stoji i tumačenje – stav Vrhovnog (ili višeg) suda iznetog u presudi...

Da li će, u dogledno vreme, sudska praksa viših sudova postati izvor prava i na ovim područjima za sada je neizvesno. Izvesni elementi u prilog ove teze nalaze se u čl. 194. st. 4. Ustava Srbije koji propisuje da „potvrđeni međunarodni ugovori i **opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava deo su**

pravnog poretka Republike Srbije. Opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava nastaju iz pravnih standarda, a pravni standardi se najčešće formiraju kroz praksu sudova.

3.8. Obrazloženje odluke o troškovima postupka. Svaka presuda mora u sebi da sadrži odluku o troškovima postupka. Ova odluka se mora posebno obrazložiti, kao i svaka druga odluka koju donosi sud nakon meritornog raspravljanja. Stoga nije dovoljno navesti samo opšti propis iz Zakona o parničnom postupku, npr. „sud je doneo odluku na osnovu člana 149. i 150. ZPP”, već se mora konkretno obrazložiti za koje parnične radnje i u kojim iznosima su priznati troškovi stranci sa pozivom na advokatsku i taksenu tarifu.

3.9. Potpis sudije odnosno predsednika veća. Na kraju presude obavezno sledi potpis sudije pojedinca ili predsednika veća. Dešava se u praksi da original presude ne bude potpisan od strane predsednika veća ili sudije pojedinca. Ta greška prouzrokuje odugovlačenje postupka, jer se predmet vraća nazad prvostepenom sudu da otkloni ovaj nedostatak i time prolongira postupak.

3.10. Pouka o pravnom leku. Metodološki, a i tehnički unošenje pouke o pravnom leku ne stvara nikakvu nejasnoću. Radi se o imperativnoj pravnoj normi koja treba da se ispoštuje. Naznačena pouka stavlja se na kraju teksta sa leve strane, posle obrazloženja i potpisa sudije odnosno predsednika veća koji potpis se stavlja sa desne strane. Pouka o pravnom leku je obavezna za prvostepene presude, jer se radi o nepravosnažnoj presudi protiv koje je dozvoljena žalba kao redovan pravni lek. Pouka za vanredne pravne lekove nije obavezna, pa se po pravilu ne naznačuje u drugostepenoj presudi.

Ako pouka o pravnom leku nije naznačena, sudska praksa je zauzela stav da stranke imaju pravo da izjave žalbu u onom roku koji je zakon propisao, a koji iznosi 15, a u posebnim postupcima 8 dana. Stalo se na stanovište da zbog propusta suda što nije dao pouku o pravnom leku stranke ne treba da trpe štetu. Ako je u presudi pogrešno naznačen rok u kome stranke mogu uložiti žalbu, tj. naznačen je kraći rok od onog koji predviđa zakon, tada treba primeniti rok koji zakon propisuje. To znači da takvu žalbu ne treba odbaciti kao neblagovremenu. Ovo iz razloga što zbog pogreške suda stranke se ne mogu dovoditi u situaciju da trpe štetu ili gube svoje zakonsko pravo.

3.11. Obrazloženje presude zbog propuštanja. Mada na prvi pogled proizilazi da je presuda zbog propuštanja, odluka procesno pravne prirode, imajući u vidu uslove koji treba da budu ispunjeni za donošenje ove presude,

proizilazi da se praktično radi o presudi koja se donosi na osnovu izvedenih dokaza. U čl. 338. st. 1. ZPP-a propisano je pod kojim uslovima se može doneti presuda zbog propuštanja. Tačka 2. i 3. citiranog člana predviđaju prezentiranje i postojanje određenih dokaza kao uslov za donošenje presude. Ti dokazi se moraju ceniti kao i kod meritornog presuđenja gde su obe stranke iznosile dokaze. Razlika je u tome što u ovom slučaju nema dokaza suprotne strane pa se isti ne mogu ni ceniti. Drugim rečima, obrazloženje presude zbog propuštanja mora da sadrži razloge kojima se potkrepljuje postojanje uslova koje predviđa Zakon o parničnom postupku za njeno donošenje.

3.12. Obrazloženje presude na osnovu priznanja i na osnovu odricanja. Obzirom da se ove presude ne donose na osnovu meritornog raspravljanja pred sudom, već na osnovu kumulativno ispunjenih uslova koje propisuje zakon (čl. 336. i čl. 337.), to sud u obrazloženju treba da navede samo razloge koji opravdavaju donošenje ovakvih presuda. Pri tome, sud treba da vodi računa o dozvoljenosti raspolaganja stranaka zahtevom u smislu čl. 3. st. 3. ZPP-a. Ovo iz razloga što i ako su ispunjeni ostali uslovi za donošenje ovih presuda, one se mogu pobijati zbog bitne povrede odredaba postupka iz čl. 361. st. 2. tačka 5. ZPP-a, ako je sud zasnovao svoju odluku na nedozvoljenim raspolaganjima stranaka.

3.13. Obrazloženje presude zbog izostanka. Ovakvu presudu je moguće doneti u parnicima o sporovima male vrednosti. Obrazloženje ove presude je specifično, a ovo iz razloga što se presuda donosi ako su ispunjeni određeni uslovi, a to je da tuženi ne dođe na ročište za glavnu raspravu, a uredno je pozvan i da tužbeni zahtev nije u suprotnosti sa dokazima koje je tužilac podneo ili sa opštepoznatim činjenicama (čl. 476. st. 1. i 2. ZPP-a). Proizilazi da se presuda donosi ne na osnovu raspravljanja, pa stoga u obrazloženju neće biti prisutan deo vezan za ocenu odlučujućih činjenica.

Formulacija čl. 476. ZPP ima izvesnih nelogičnosti što stvara probleme i u praksi. Nelogično je da je data mogućnost donošenja ovakve presude, a da se na primer ne uzimaju u obzir navodi tuženog, iako isti ukazuju na neosnovanost tužbenog zahteva, a presuda se donosi zato što tuženi nije došao na neko kasnije ročište za glavnu raspravu, a uredno je pozvan. Nelogično je da tuženi u sporovima male vrednosti trpi teže posledice od spora koji ne spada u tu kategoriju. Prema jezičkom tumačenju odredbe čl. 476. ZPP-a, proizilazilo bi da ako navodi tuženog ukazuju ili dokazuju neosnovanost tužbenog zahteva, ako isti izostane sa ročišta može se doneti presuda zbog izostanka na njegovu štetu.

Nalazimo da je ovakva formulacija čl. 476. ZPP-a neprecizna i nelogična, te da istu treba što pre menjati u smislu datih primedbi, a u skladu sa tim i obrazloženje presude bi moralo biti prilagođeno tim izmenama.

LITERATURA

Poznić B., Rakić Vodinelić V., *Građansko procesno pravo*, (XVI izdanje), Savremena administracija, Beograd, 2010.

Poznić B., *Komentar Zakona o parničnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

Triva S., Dika M., *Građansko parnično procesno pravo*, VII izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004.

Stanković G., *Građansko procesno pravo*, IV izdanje, Pravni fakultet, Univerzitet u Nišu, Niš, 1998.

Stanković G., *Građansko procesno pravo*, sveska I, *Parnično procesno pravo*, Udruženje za građansko procesno i arbitražno pravo i autor, Niš, 2007.

Jakšić A., *Građansko procesno pravo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2006.

Starović B. i Keča R., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2004.

Palačković D., *Parnično procesno pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2004.

Radovanov A., *Građansko procesno pravo*, izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2009.

Radovanov A., *Parnični postupak*, Intermeks, II izdanje, Beograd, 2008.

Radovanov A., *Načelni stavovi i pravna shvatanja*, Intermeks, II izdanje, Beograd, 2004.

Radovanov A., Korać M., *Zakon o parničnom postupku*, II izdanje, „Pravo” DOO, Novi Sad 1999.

Radovanov A., Vrhovni sud Vojvodine, *Zbornik sudske prakse iz građanskopravne oblasti*, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu, Novi Sad, 2010.

Račić R., *Presuda zbog propuštanja*, Beograd, Pravni život, br. 12/2004.

Coucher G., *Procedure civile*, Paris, 1984.

Furtula Đorđević M., *Učešće građana u suđenju*, Pravni život, br. 12/1998, str. 197–208.

Zakon o parničnom postupku (Sl. glasnik, 125/2004 sa Novelom, Sl. glasnik, 111/2009).

THE METHODOLOGY OF DRAFTING THE FIRST INSTANCE JUDGMENT IN THE CIVIL PROCEEDINGS

Prof. Aleksandar Radovanov, Ph.D.
Doc. Ilija Zindović, Ph.D.

Summary

In the civil proceedings the court decides on the merits of the petition through the judgment. Before reaching a decision, the court is obliged to determine relevant facts, which is *praemissu minor* in the judgment, while application of the substantial law constitutes *praemissu maior*. The result of this judicial syllogism is a conclusion (*conclusio*), which is actually the court decision.

The Law on Civil Procedure sets forth parts of the first instance court decision in the civil proceedings. These are the following: preamble, court decision, rule of reasoning, signature of the individual judge or president of the panel and notice on the legal remedy at the end.

In this paper the authors analyze in details each part of the court decision (judgment in the first instance civil proceedings), pointing out, on one hand, how one shall deal with the methodology in drafting the first instance judgment, and on the other hand, pointing out to the mistakes and errors which are being made while drafting the judgment that relate both to its form and content. At the same time, they draw attention to certain dilemma that appear in the legal theory and case law and relate to some issues that emerge while drafting the judgment in the civil proceedings.

Keywords: judgment, civil proceedings, methodology, first instance proceedings, court decision, judge